

ХАРВИЈЕВО БАЛТИМОРСКО ПРЕУМЉЕЊЕ И НАЦРТ КРИТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ

Млађен Трифуновић^{1*}

¹Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Бања Лука, Република Српска

Сажетак: Промјене теоријско-методолошких парадигми током развоја научника релативно су честа појава. Међутим, промјена коју доживљава Дејвид Харви доласком у Балтимор јесте сасвим друге природе. Аутор рада тврди да наведена промјена има све елементе преумљења (метаноје). Преумљење подразумијева и појаву критичко-рефлексивног прочишћења са изразитим етичким елементима. У раду се издвајају и анализирају три темељна аспекта Харвијевог преумљења – преумљење у вези односа теорије и методологије науке, дискурзивно-епистемолошко преумљење и преумљење у вези питања истине, односно друштвене правде. У завршном дијелу рада на основу ових елемената извршена је и интерпретација и демонстрација Харвијевог начина анализе односа просторних форми и друштвених процеса, која и чини суштину критичке географије.

Кључне ријечи: Дејвид Харви, Балтимор, преумљење, истина, методологија, епистемологија, филозофија простора, просторне форме, друштвена правда.

Original scientific paper

HARVEY'S BALTIMORE CONVERSION (METANOIA) AND OUTLINE OF CRITICAL GEOGRAPHY

Mladen Trifunović^{1*}

¹University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Banja Luka, Republic of Srpska

Abstract: Changes in theoretical-methodological paradigms during the scientific development are a relatively common phenomenon. However, the change experienced by David Harvey upon his arrival in Baltimore is of a completely different nature. The author argues that the mentioned change has all the elements of conversion. Conversion also implies the appearance of a critical-reflexive purification with distinct ethical elements. The paper singles out and analyzes three fundamental aspects of Harvey's conversion – conversion regarding the relationship between theory and methodology of science, discursive-epistemological conversion and conversion regarding the issue of truth, that is, social justice. In the final part of the paper, based on these elements, the interpretation and demonstration of Harvey's way of analyzing the relationship between spatial forms and social processes, which constitutes the essence of critical geography, was carried out.

Key words: David Harvey, Baltimore, metanoia, truth, methodology, epistemology, philosophy of space, spatial forms, social justice.

* Аутор за кореспонденцију: Млађен Трифуновић, Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Младена Стојановића 2, 78000 Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина, Е-mail: mladjen.trifunovic@pmf.unibl.org

* Corresponding author: Mladen Trifunović, University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Mladena Stojanovića 2, 78000 Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, E-mail: mladjen.trifunovic@pmf.unibl.org

КАНТОВА СЈЕНА НАД ГЕОГРАФИЈОМ И
ЗАБЛУДЕ ПОЗИТИВИСТИЧКОГ
РАСВЈЕТЈАВАЊА

KANT'S SHADOW OVER GEOGRAPHY
AND THE MISTAKES OF ITS
POSITIVISTIC ILLUMINATION

Прелиставајући хронике које биљеже еволуцију научне мисли и прате појединчани развој научника, лако се увјерити да су теоријски прекрети и нови методолошки правци, заправо, много чешћи од онога што би се могло назвати конзистенцијом научног пута. То је потпуно у складу са принципом људског искуства, које како примјеђује Керју (Carew, 2019) позивајући се на Хегела, почива на неумитној заблуди или, можда боље речено, инхерентној недовољности и партикуларности људскога мишљења. Оно што у наведеним хроникама и хрестоматијама нећемо експлицитно прочитати јесте то да у свим тим путевима и странпутицама научника итекако постоји конзистенција и то конзистенција научног стремљења ка истини. Ово је стремљење, без обзира на заблуде и мотиве који се при том налазе, јесте основа научног духа. Могло би се, стога, тврдити да су научне (али и све друге) заблуде ту тек ради истине.

Једна од најзначајнијих и најтврдокорнијих заблуда у географској науци која је проистекла из императива истине, у чему и треба тражити разлоге њене дубоке укоријењености, јесте позитивистичка онтологија објективизма. Тражећи начине ослобађања од непоузданости чулне перцепције која суштински није могла довести до општег важења, односно формулисања законитости, модерна наука врши једно изокретање стварности, умећући математички идеализоване форме на мјесто чулних објеката (Soffer, 1990). На тај начин се оно што је производ апстракције конкретног (геометријски облици, кретање, итд.) поставља, уз одговарајућу, на бази мјерљивости формирану методологију истраживања, за основни предмет истраживања, док се преко конкретних објеката навлачи мрена „ствари по себи“.

Потенцијална епистемолошко-методолошка идеализација и геометризација у оквиру географске науке заустављена је Кантовом поставком да географија заправо не може бити наука, јер је природа географске спознаје таква

Flipping through the chronicles that record the evolution of scientific thought and follow the individual development of scientists, it is easy to see that theoretical reversals and new methodological directions are, in fact, much more common than the consistency of the scientific path. This is completely in accordance with the principle of human experience, which, as Carew (2019), with reference to Hegel, notes, rests on the inexorable fallacy or, perhaps better said, the inherent insufficiency and particularity of human thinking. What we will not explicitly read in the mentioned chronicles is that in all those paths and detours of scientists there is definitely consistency, and that is the consistency of the scientific pursuit of truth. This striving, regardless of the misconceptions and motives involved, is the basis of the scientific spirit. It could therefore be argued that scientific (as well as all other) fallacies are only there for the sake of truth.

One of the most significant and stubborn misconceptions in geographical science that arose from the imperative of truth, and in that imperative we should look for the reasons for its deep rootedness, is the positivist ontology of objectivism. Searching for ways to get rid of the unreliability of sensory perception, which essentially could not lead to general validity, that is, the formulation of scientific laws, modern science makes a twist of reality, inserting mathematically idealized forms in the place of sensory objects (Soffer, 1990). In this way, what is the product of the abstraction of the concrete (geometric shapes, movement, etc.) is placed, with an appropriate research methodology based on measurability, as the basic object of research, while the veil of “things in themselves” is drawn over concrete objects.

Potential epistemological-methodological idealization and geometrization within geographical science was stopped by Kant's position that geography cannot actually be a science because the nature of geographical knowledge is

да увијек остаје локална, односно ограничена само на опис објеката. Њена синтеза, како то назива Кант, није логичка него физичка (Schaefer, 1953; Трифунович & Гњато, 2018). Другим ријечима, позиција ексцепционализма јесте да при проучавању географских феномена, због њихове просторне јединствености, није могуће извршити валидан „пренос“ закључака са једног проучаваног мјеста на неко друго. Они, будући да имају просторно-локациони јединствени идентитет, не нуде основу за синтезу у неки универзални принцип. Кантовска географија је, према томе, осуђена на опис локалитета, она је идиографска по својој природи и за њу, дакле, важи принцип ексцепционализма.

Фасцинатна је чињеница да је сјена коју на географију баца кантовска епистемологија и онтологија простора још увијек довољно дубока и седамдесетих година двадесетог вијека, дакле готово два вијека касније, када Дејвид Харви пише *Explanation in Geography* (1969) (у даљем тексту *Explanation*). Према његовим ријечима (Harvey, 2001) основни мотив писања тог дјела јесте покушај да се нађе одговор на, за њега, тада централно питање географске науке – теоријско превазилажење ексцепционализма. За Харвија је то тада значило ослањање на, како каже, „Филозофску традицију позитивизма и покушај да се формулише теоријско-методолошка основа која би географији осигурала мјесто у квантитативној револуцији“ (Harvey, 2001, стр. 4).

Излазак из лавиринта ексцепционализма, из хетерогености мјеста, из релативно неисцрпне просторне диференцијације и обиља природних феномена, позитивистичка географија, као што је познато, нашла је у идеализацији и хомогенизацији простора по узору на физикалне науке.

Идеализацијом просторних форми обављено је, тек, пола посла. Уколико се, пак, и дозволи претпоставка да се материјални објекти могу свести на декартовску формулу која им за суштину придаје екстензију (*res etensa*), као њихову општу форму која обезбјеђује објективност њиховог проучавања, отвара се питање концепције друштва, односно човјека.

such that it always remains local, that is, limited only to the description of objects. The type of its synthesis, as Kant calls it, is not logical but physical in nature (Schaefer, 1953; Трифунович & Гњато, 2018). In other words, the position of exceptionalism is when studying geographical phenomena, due to their spatial uniqueness, it is not possible to make a valid “transfer” of conclusions from one studied place to another. They, since they have a unique spatial–locational identity, do not offer a basis for synthesis into some universal principle. Kant’s geography is, therefore, condemned to the description of localities, it is idiographic by its nature and, therefore, the principle of exceptionalism applies to it.

It is a fascinating fact that the shadow cast on geography by Kantian epistemology and ontology of space is still deep enough even in the 1970s, that is, almost two centuries later, when David Harvey writes *Explanation in Geography* (1969) (hereinafter *Explanation*). According to his words (Harvey, 2001), his main motive for writing that work was an attempt to find an answer to what was, for him, the central question of geographical science at the time – theoretical overcoming of exceptionalism. For Harvey, this meant relying on, as he says, “The philosophical tradition of positivism and an attempt to formulate a theoretical-methodological basis that would ensure geography a place in the quantitative revolution” (Harvey, 2001, pp. 4).

The exit from the labyrinth of exceptionalism, from the heterogeneity of places, from the relatively inexhaustible spatial differentiation and abundance of natural phenomena, positivist geography, as it is known, found in the idealization and homogenization of space following the example of the physical sciences.

The idealization of spatial forms is only half the work done. If, on the other hand, the assumption that material objects can be reduced to a Cartesian formula that gives them extension (*res etensa*) as their essence, as their general form that ensures the objectivity of their study, is allowed, than the question of the conception of society, i.e. man, opens up.

Наведени методолошки поступак редукције у оквиру природних наука, потребно је аналогно примијенити и у домену друштвених проучавања, односно у области друштвене праксе, људског дјеловања у свим његовим облицима и односима, те значењима која се тим дјеловањем креирају. Према Soffer (1990) природно-научна рационалност апстрахује од субјекта како вриједности, мотиве, интересе личне и друштвене праксе, тако и значења која посредујући објекти, односно предмети и друштвени односи неизбежно добијају у оквиру те праксе. Овакав расцијеп, који је по Harvey (1973) у суштини расцијеп филозофије од методологије науке доводи до тога да се чињенице посматрају одвојено од вриједности, објекти од субјеката. На тај начин методологија, која се отргнула од филозофије, поставља кључну тезу да предмети могу посједовати идентитет независно од људске перцепције и дјеловања. Успостављањем ове нове позитивистичке онтологије природе, наука се, заправо, своди на методологију која преузима улогу филозофије, а сва остала филозофска питања (смисла, вриједности, правде) бивају одбачена као ирелевантна.

ОД „ДУХА” ЕКСЦЕПЦИОНАЛИЗМА КА ПРЕУМЉЕЊУ И КРИТИЧКОЈ ГЕОГРАФИЈИ

Како се испоставило, географија се заиста укључила у квантитативну револуцију базирану на позитивистичкој идеализацији проучаваних објеката и њиховој онтолошки базираној методолошкој редукцији на мјерљивост. Географија је добила нови замах, а њена научност и апликативност нису довођене у питање. Судећи по томе могло би се сасвим јасно тврдити да је Харвијев пројекат у оквиру *Explanation* доживио успјех, те да је он имао све разлоге да буде задовољан оним што је урадио. И све би то било управо тако да, помало парадоксално, друштвена стварност током седамдесетих година прошлог вијека није готово сваки дан Харвију упорно показивала да је таква концепција географије недовољна. И управо у истој години када је Харви предао *Explanation*

The aforementioned methodological procedure of reduction within the natural sciences should be applied analogously in the domain of social studies, that is, in the field of social practice, human action in all its forms and relationships, and the meanings that are created by that action. According to Soffer (1990), natural-scientific rationality abstracts from the subject both the values, motives, interests of personal and social practice, as well as the meanings that mediating objects, that is, things and social relations inevitably acquire within that practice. Such a split, which according to Harvey (1973) is essentially a split of philosophy from the methodology of science, leads to the fact that facts are viewed separately from values, and objects from subjects. In this way, the methodology, which broke away from philosophy, puts forward the key thesis that objects can have an identity independent of human perception and action. By establishing this new positivist ontology of nature, science is actually reduced to a mere methodology that assumes the role of philosophy, and all other philosophical questions (meaning, values, justice, etc.) are dismissed as irrelevant.

FROM THE “SPIRIT” OF EXCEPTIONALISM TOWARDS CONVERSION AND CRITICAL GEOGRAPHY

As it turned out, geography really joined the quantitative revolution based on the positivist idealization of the studied objects and their ontologically based methodological reduction to measurability. Geography gained new momentum, and its scientificity and applicability were not questioned. Judging by this, it could be clearly argued that Harvey’s *Explanation* project was a success, and that he had every reason to be satisfied with what he had done. And all of this would be exactly so if, somewhat paradoxically, the social reality during the 1970s did not persistently show Harvey almost every day that such a conception of geography is insufficient. And in the very same year that Harvey submitted the *Explanation* to the publisher for printing, tectonic changes occurred

издавачу на штампање, догађају се тектонске промјене које су показале да *Explanation* онако како их је он замислио, у ствари могу мало тога да објасне (Harvey, 2001). Пресељење у Балтимор (на универзитет Џонс Хопкинс) 1969. године, дакле само годину дана послје кулминације насилних немира који су трајали током шездесетих година прошлог вијека, био је кључни мотив, односно позив стварности на који Харви није остао имун. Тај је позив био и позив професионалне савјести, јер се показало да је један од главних узрока наведених немира био, заправо, деградирајући социјално-просторни оквир живота и рада претежно афроамериканца (ANON, 1967). А управо је оптимални просторни развој прокламован као главни циљ просторних наука, посебно у оквиру регионалног приступа и просторног планирања градова. Умјесто борбе против „сабласти“ ексцепционализма, те настојања да се теоријски заснује квантитативна парадигма у географији, Балтимор се Харвију показује као једна врста живе и стварне географске лабораторије пред којом категорије квантитативне географије нису ништа друго до празне „бескрвне“ апстракције.

Немогућност квантитативног приступа, узетог самог за себе, да објасни разлоге балтиморског „синдрома“ и укаже на могућа рјешења навело је Харвија на нужност промјене географске парадигме. Међутим, у његовом случају та промјена, аутор се усуђује тврдити, није била само пука промјена у „научном“ приступу. Харви у Балтимору, заправо, доживљава неку врсту научне, дакле методолошке, филозофске али и личне и професионалне трансформације. Ту врсту промјене, аутор се усуђује тврдити и аргументовати, најбоље описује патристички термин *метаноја* (μετανοια), односно *преумљење* (у даљем тексту, у духу српског језика, аутор ће користити израз преумљење). Овај се феномен дефинише на различите начине, али већина дефиниција указује да се код преумљења ради о промјени која је резултат неке врсте рефлексивног прочишћења, а које у себи обухвата негативно-рефлексивни и позитивно-рефлексивни моменат (Berkhof, 1939; Lampe, 1961; Sremac, 2008). Први рефлексивни

that showed that the *Explanation*, as he conceived it, could in fact explain little (Harvey, 2001). Moving to Baltimore (to Johns Hopkins University) in 1969, just one year after the culmination of the brutal and violent riots that lasted throughout the 1960s, was a key event, that is, a call from reality that Harvey could not remain immune to. That call was also a call to one's own professional conscience, because it turned out that one of the main causes of the aforementioned unrest was, in fact, the degrading social-spatial living and working conditions of predominantly African Americans (ANON, 1967). And precisely the optimal spatial development has been proclaimed as the main goal of spatial sciences, especially within the regional approach and spatial planning of cities. Instead of the cabinet's fight against the "specter" of exceptionalism, and the effort to theoretically base a quantitative paradigm in geography, Baltimore appears to Harvey as a kind of living and real geographical laboratory in front of which the categories of quantitative geography are nothing but empty "bloodless" abstractions.

The impossibility of a quantitative approach, taken by itself, to explain the causes of the Baltimore "syndrome" and indicate possible solutions, led Harvey to the necessity of changing the geographical paradigm. However, in his case, that change, author dare to claim, was not just a mere change in the "scientific" approach. In Baltimore, Harvey, in fact, experienced a kind of scientific, therefore methodological, philosophical, but also personal and professional transformation. That kind of change, author dare to claim and argue, is best described by the patristic term *metanoia* (μετανοια). In the following text, author will use the term conversion. In its cognitive and spiritual-experiential meaning. This phenomenon is defined in different ways, but most definitions indicate that in the case of conversion, it is a change that is the result of some kind of reflexive purification, which includes a negative-reflexive and a positive-reflexive moment (Berkhof, 1939; Lampe, 1961; Sremac, 2008). The first reflective moment is negation, i.e. self-critical assessment

моменат јесте негација, односно самокритичка оцјена претходног исуства и праксе као недо-вољне и недорасле, а други, позитивни, означава квалитативну промјену, прелазак на један виши ниво мишљења, осјећања и дјеловања који је базиран на чврстом увјерењу и вољи да се ствари поправе. Тако се преумљење, између осталог, може схватити и као прекид са претходним модусом схватања стварности као такве, њеног доживљавања и дјеловања у њој. Како напомиње Sremac (2008, стр. 287) преумљење се манифестује као „dugoročna i sveobuhvatna промена појединца на боље... Оно није побожна идеја, већ се доказује као realni духовни препород и stvarности ljudskog života“. Преумљење, према томе, не треба схватити само као одређену врсту интелектуалног преокрета који води ка неком индивидуалитичком и контемплативном начину живота. Суштина преумљења налази се, заправо, у изласку из апстрактног разумијевања или, боље речено, из увријезаних предрасуда и категорија које стоје између нас и свијета, те у преласку у конкретну „живу“ стварност нашег духовног и социјалног бића на коју не можемо остати имуни и коју настојимо поправљати. Због тога Berkhof (1939) наглашава да преумљење, осим интелектуалног елемента, садржи и емотивни, али и вољни. Без вољног елемента догађај преумљења би остао само једна епизода, а не животни процес. Посматрано из хоризонта научне егзистенције, ово би значило да је научно дјеловање преваходно усмјерено на друго људско биће или друштво у цјелини, те да је укупни научни поступак, од методологије истраживања до конкретних закључака, заправо треба бити усмјерен на откривању механизма и процеса помоћу којих одређене друштвене групе настоје да задрже и увећавају своје позиције моћи на рачун већине. Преумљењем идеја истине зато нужно обухвата и идеју правде, о чему ће више бити ријечи у трећем дијелу рада.

Да се, у Харвијевом случају, заправо, не ради тек о промјени методолошког полазишта јасно указују његова свједочења о том периоду која се налазе у различитим публикацијама писаним у распону од више од пола вијека. Најупечатљивије свједочење о доживљеном

of the previous experience and practice as insufficient and immature, and the second, positive, signifies a qualitative change, a transition to a higher level of thinking, feeling and action, which is based on firm conviction and the will to improve things. Thus, conversion, among other things, can be understood as a break with the previous mode of understanding, experiencing, therefore living reality as such. As Sremac (2008, pp. 287) notes, conversion manifests itself as “a long-term and comprehensive change of an individual for the better... It is not a pious idea, but proves itself as a real spiritual rebirth in the reality of human life”. Conversion, therefore, should not be understood only as a certain kind of intellectual turn that leads to some individualistic and contemplative way of life. The essence of conversion is, in fact, in getting out of the abstract understanding or, rather, from the established prejudices and categories that stand between us and the world, and in the transition to the concrete “living” reality of our spiritual and social being, which we cannot remain immune and which we strive to improve. That’s why Berkhof (1939) emphasizes that, apart from the intellectual element, conversion also contains an emotional as well as a voluntary one. Without the voluntary element of the event, conversion would have remained only an episode, not a life long process. Observed from the horizon of scientific existence, this would mean that scientific activity is primarily aimed at another human being and society as a whole, and that the entire scientific procedure, from research methodology to concrete conclusions, should actually be aimed at discovering mechanisms and processes using which certain social groups strive to maintain and increase their positions of power at the expense of the majority. Through conversion, the idea of truth therefore necessarily includes the idea of justice, which will be discussed more in the third part of the paper.

That, in Harvey’s case, it is not just a matter of changing the methodological starting point is clearly indicated by his testimonies about that period, which are found in various publications written over a span of more than half a century. The most impressive detail about the

и живљеном преумљењу (ако се изузме његов укупни научни ангажман) налази се у ауто-биографском осврту на властиту академску каријеру (Harvey, 2022) гдје, између осталог, описује како је тада лично учествовао, заправо спавао пред вратима сједишта Црних пантера у Балтимору којима је пријетила ликвидација од стране полиције. Такође, веома су рјечити пасажии из Харвијеве књиге *Social Justice and the City* (1973) која представља једну врсту свједочења о властитом преумљењу које је дато у форми научно-методолошке исповијести, наравно исповијести која се не задовољава само да призна заблуде, него их тачно лоцира, даје њихове разлоге и нуди корективе, односно нове увиде. Овдје ће бити издвојене само неке од њих који су, аутор сматра, довољни да потврде тезу о Харвијевом преумљењу и укажу на важност преумљења у научном дјеловању. Како је виђено у претходном сегменту, преумљење по дефиницији означава преокретање које има негативно-рефлексивни моменат који је могућ само као евалуација претходног из хоризонта новодостигнутог вишег степена спознаје. Код Харвија је та критичка свијест, како према монопољу квантитативне парадигме, тако и према својој улози у њој веома присутна и јасна. У једном од интервјуа, описујући период рада на књизи *Explanation*, изјављује да је „...био сам толико заокупљен радом на књизи да уопште нисам примјећивао колико се заправо свијет око мене рушио... Схватио сам да напосто морам поново размислити о многим стварима које сам узимао здраво за готово током шездесетих година“ (Harvey, 2001, стр. 5). Из цитата је очигледно да је „предбалтиморски“ Харви сматрао да научно истраживање треба да иде од апстрактног (претходно разрађене квантитативне методологије, теорије науке и онтологије која је тежила ка универзалној „објективности“, без обзира о којем се процесу, историјском периоду и друштвеној стварности ради) ка конкретном, односно стварном при чему би се стварност покоравала и „укалупљивала“ универзалним категоријама. Очигледно је да овакав вид истраживања обезличава стварност, више скривајући процесе, него што их разот-

experienced and lived conversion (if his entire overall scientific engagement is excluded) is found in the autobiographical review of his own academic career (Harvey, 2022) where, among other things, he describes how he personally participated in the Baltimore events at the time, actually sleeping in front of the door of the Black Panthers headquarters in Baltimore, who were threatened with liquidation by the police at that time. Also, passages from Harvey’s book *Social Justice and the City* (1973), which represents a kind of testimony about one’s own conversion given in the form of a scientific-methodological confession, of course a confession that is not content only to admit errors, but precisely locates them, gives their reasons and offers correctives, i.e. new insights. Here it will be singled out only some of them, which, the author believes, are sufficient to confirm thesis about Harvey’s conversion and indicate the importance of conversion to scientific activity. As seen in the previous segment, conversion by definition means a reversal that has a negative-reflexive moment that is possible only as an evaluation of the previous one from the horizon of a newly reached higher level of cognition. In Harvey’s case, this critical awareness, both towards the monopoly of the quantitative paradigm, and towards his role in it, is very present and more than clear. In one of the interviews, describing the period of work on the book *Explanation*, he declares that “... I was so engrossed in the work on the book that I did not even notice how much the world around me was collapsing... I realized that I simply had to rethink many things that I had taken for granted during the sixties” (Harvey, 2001, pp. 5). It is obvious from the quote that the “pre-Baltimore” Harvey believed that scientific research should proceed from the abstract (previously elaborated quantitative methodology, theory of science and ontology that tended towards universal “objectivity”, regardless of the process, historical period and social reality works) towards the concrete, whereby reality would obey and be “molded” by universal categories. It is obvious that this type of research actually depersonalizes reality

крива. Једино критичка самосвијест научника, односно рефлексивни одмак може, сматра Harvey (1973, стр. 149) „довести до адаптације теоријско-методолошких убјеђења, њихове промјене и прилагођавања процесима који се истражују, да би се могло директно сусрети са стварним проблемима“. Саморефлексивна и рефлексивна пракса нису чест случај у научним истраживањима првенствено због инерције до које доводи уходаност и функционалност разрађеног методолошког поступка који се при том и изучава као један од темељних аспеката образовања. Она постаје саморазумљива навика, коју није нимало једноставно довести у питање. Преумљење у науци захтијева баш то да се та саморазумљивост преиспита, а то значи да се преиспита и наша позиција у истраживачком процесу који се, углавном, састоји у томе да механички спроводимо утврђену истраживачку процедуру. Учинити такву промјену значи ићи против одређене научне традиције у којој се методологија успоставља, против самих себе који практикујемо ту методологију и против академске заједнице чија се постигнућа базирају на тој методологији. За Harvey (1973, стр. 146) је први корак на том путу „излазак из наше зоне сигурности који доводи до тога да наш претходни научни ангажман изгледа пресимплификовано и недорасло, чему се највише противи наш интелектуални понос.“

Кључни спознајни (интелектуални) елемент преумљења састојао се у снажном инсистирању на разлици између филозофије и методологије науке. За Харвија је улога коју методологија треба да има, заправо, њена изворна улога у научном истраживању, а то је да осигура кључне истраживачке поступке. Она треба да адекватно служи ономе што он назива филозофском перспективном смисла дјеловања која укључује друштвену одговорност и потрагу за смислом и друштвеном истином. Главна идеја, дакле, јесте настојање да се удруже етички аспекти друштвене правде и географска методологија (Harvey, 2022).

Савлађивање интелектуалног поноса, научничког нарцизма и ризик остављања сигурне истраживачке позиције, те улазак у нову

by hiding processes rather than exposing them. According to Harvey (1973, pp. 149), only the critical self-awareness of the scientist, i.e. the reflective attitude, “can lead to the change of theoretical-methodological convictions, their modification to the processes being researched, in order to be able to face real problems directly”. Self-reflection and reflective practice are not a common case in scientific research, primarily due to the inertia that leads to the routine and functionality of an elaborate methodological procedure, which is also studied as one of the fundamental aspects of education. It becomes a self-evident habit, which is not at all easy to question. Conversion in science requires precisely that this self-understanding needs to be reexamined, and this means that our position in the research process, which mainly consists of mechanically carrying out the established research procedure, must also be reexamined. To make such a change means to go against a certain scientific tradition in which the methodology is established, against ourselves who practice that methodology and against the academic community whose achievements are based on that methodology. For Harvey (1973, pp. 146), the first step on that path is to “get out of our safety zone, which makes our previous scientific engagement seem oversimplified and immature, which is most opposed by our intellectual pride”.

The key cognitive (intellectual) element of conversion consisted in a strong insistence on the difference between philosophy and the methodology of science. For Harvey, the role that methodology should play is, in fact, its original role in scientific research, which is to provide key research procedures. It should adequately serve what he calls a philosophical perspective on the meaning of action, which includes social responsibility and the search for meaning and social truth. The main idea, therefore, is an effort to combine ethical aspects of social justice with geographical methodology (Harvey, 2022).

Overcoming intellectual pride, scientific narcissism and the risk of leaving a secure re-

област, као иницијални елементи наведеног преумљења, захтијевају и велики ангажман који је немогућ без вољног момента који се базира на увјерењу у смисао тог новог пута. Мотивациони аспект било које промјене мора бити присутан, а Харвијево балтиморско преумљење треба бити посматрано управо из визуре промјене мотивације његових истраживања. У периоду прије доласка у Балтимор фокус Харвијевог научног ангажмана био је на објашњењу стварности као главном задатку научног дјеловања, што је видљиво и из наслова његове кључне књиге из тог периода (*Explanation*). Међутим, објашњење стварности сада за Харвија постаје само дио пута, односно једна етапа која је у функцији главног циља. Да би илустровао ту промјену Harvey (1973, стр. 148) се позива на једну другу, али сличну веома инструктивну епизоду из историје географске науке подсјећајући да су фундаменталне и прилично револуционарне формулације Аугуста Леша у области локационих теорија произашле из „његовог осјећаја стварне дужности... не да објасни нашу отужну стварност, него да је поправи“.

ВРСТЕ ПРЕУМЉЕЊА И НАЦРТ НОВЕ ГЕОГРАФИЈЕ

У овом сегменту рада биће извршена систематизација елемената Харвијевог научно-истраживачког преумљења, и урађена краћа анализа њиховог конкретног значења за теорију и праксу географије. Потребно је напоменути да су ови елементи издвојени у сврху једноставнијег приказа Харвијевог учења, док се, у суштини, они налазе систематски повезани и не могу стајати сами за себе, него тек у међусобној повратној спрези.

– Преумљење у вези односа методологија – филозофија.

Изолованост, недодирљивост и самодовољност квантитативно засноване методологије је потребно вратити, како је речено, у оквир филозофије, односно филозофског става. Harvey (2022) филозофска перспектива подразумева методологију као дио ширег комплекса

search position, as well as entering a new field, as the initial elements of the aforementioned conversion, also require a great commitment that is impossible without a voluntary moment based on the belief in the meaning of that new path. The motivational aspect of any change must be present, and Harvey's change of mind in Baltimore should be viewed precisely from the perspective of a change in the motivation of his research. In the pre-Baltimore period of Harvey's scientific involvement, the focus was on the explanation of reality as the main task of scientific activity, which is evident from the title of his key book from that period (*Explanation*). However, the explanation of reality now becomes for Harvey only a part of the road, that is, a stage that serves the main goal. To illustrate this change, Harvey (1973, pp. 148) refers to another, but similar, very instructive episode in the history of geographical science, reminding that August Lesch's fundamental and quite revolutionary formulations in the field of locational theory arose out of "his sense of the real duties ... not to explain our sad reality, but to fix it".

TYPES OF CONVERSION AND DRAFT OF THE NEW GEOGRAPHY

In this part of the paper, the elements of Harvey's conversion will be systematized, and the brief analysis of their concrete meaning for geographic theory and practice will be made. It should be noted that these elements were singled out for the purpose of a simpler presentation of Harvey's teachings, while in essence, they are systematically connected and cannot stand on their own, but only in mutual feedback.

– Conversion regarding the relationship between methodology – philosophy

As seen, the isolation, untouchability and self-sufficiency of the quantitatively based methodology must be returned to the framework of philosophy, that is, a philosophical attitude. Harvey (2022) philosophical perspective implies methodology as part of a broader complex of the idea of research, which also

идеје истраживања, а која укључује и питања вриједности, смисла и одговорности научног истраживања. Habermas (1972) рјечником речено, људски интерес не подразумејева само инструментализацију научног истраживања. Он, такође, треба да садржи херменеутички, али првенствено и еманципацијски елемент. До развоја научне мисли долази, не по инерцији, него спајањем концепата идеја, категорија и релација. Како је могуће знати да је такав нови научни систем напреднији од претходног? Критеријум је наравно стварност. Према Harvey (1973) поуздан критериј је очигледна недораслост претходног, односно супериорност новонасталог модела при сусрету са стварним проблемима.

– Епистемолошко-дискурзивно преумљење
Овај сегмент је кључан за разумијевање Харвијеве нове критичке географије. Категоријални апарат треба посматрати из перспективе историчности и друштвене условљености његовог настанка и промјене.

Значења теоријских концепција и научних категорија не могу бити посматрана као априорна, универзална и саморазумљива, дакле одвојена од друштвених услова. Знање се мијења сходно унутрашњим принципима који владају у структурама поједних наука, али те промјене не могу бити посматране независно од процеса и односа унутар друштва у цјелини чији је наука неодвојиви дио. За Harvey (2001) те промјене су заправо рефлексије друштвених кретања, интереса и мотива. Оне се дакле производе и „пуне“ значењима сходно владајућој друштвено-економској пракси. У склопу овога, за географску науку је веома битно схватити врсте и начине промјене у области онтологије простора.

Дакле, главно питање (Harvey, 1973) није у томе да ли неки појам означава „истину“ или „лаж“ (у смислу нпр. силогистичког апарата, дакле посматрано апстрактно од цјелине неког процеса или структуре), него је кључно питање на који начин они бивају произведени (који друштвени услови их производе) и који ефекат они производе у пракси (чему они практично служе).

includes issues of value, meaning and responsibility of scientific research. In Habermas (1972) vocabulary, human interest does not imply only the instrumentalization of scientific research. It should also contain a hermeneutic, but primarily an emancipatory element. The development of scientific thought occurs, not by inertia, but by combining the concepts of ideas, categories and relations. How is it possible to know that such a new scientific system is more advanced than the previous one? The criterion is of course reality. According to Harvey (1973), a reliable criterion is the obvious inadequacy of the previous one, that is, the superiority of the newly created model when dealing with real problems.

– Epistemological-discursive conversion
This segment is crucial to understanding Harvey's new critical geography. The categorical apparatus should be viewed from the perspective of historicity and social conditioning of its origin and change.

The meanings of theoretical concepts and scientific categories cannot be viewed as a priori, universal and self-evident, thus separated from social conditions. Knowledge changes according to the internal principles that govern the structures of individual sciences, but these changes cannot be observed independently of the processes and relationships within society as a whole, of which science is an inseparable part. According to Harvey (2001), these changes are actually reflections of social movements, interests and motives. They are therefore produced and “filled” with meanings according to the prevailing socio-economic practice. For geographic science, within this segment of its transformation, it is very important to understand the types and ways of changing the meaning of categories in the field of ontology of space.

Therefore, (Harvey, 1973), the main question is not whether a term denotes “truth” or “false” (in the sense of, for example, a syllogistic apparatus, therefore viewed abstractly from the whole of a process or structure), but it is crucial the question of how they are produced (what social conditions produce them) and what effect they produce in practice (what they practically serve).

Харви, на основу управо те релације између друштвеног кретања и научне појмовне апаратуре и врши подјелу теорија на оне које су критичке и које доводе до промјене (револуционарне), оне чија је активност усмјерена на одржавање *statusa quo* и оне контрареволуционарне, које имају за циљ да се у оквиру друштвене науке и стварности унесе стање конфузије, дезоријентације и опште релативности.

– Преумљење у вези концепције истинитости

Харвијева концепција истине одређеног модела објашњавања стварности није базирана на питању да ли тај модел одсликава стварност. Она не подразумијева, односно не подразумијева само концепцију *adaequatio rei et intellectus*, него је првенствено базирана на идеји друштвене правде. Истина позитивистичке теорије јесте тек почетна фаза једне заиста релевантне географске теорије и праксе. Резултати до којих се долази на основу позитивистичког поступка (Harvey, 1973) представљају почетну идентификацију проблема. Тамо гдје се емпиријски позитивизам завршава, ту географија као средство у функцији друштвене правде и промјене заправо почиње. Њена истина је другачије природе од истине позитивизма. Док употреба нпр. фон Тиненове теорије показује начин формирања урбаног гета, Harvey (1973, стр. 138) сматра да циљ географије (науке) треба бити „да се уклоне узроци формирања гета и све негативне посљедице, које проистичу из гетоизације маргинализованих друштвених група“. Новом концепцијом истине у географији, претходна, дакле позитивистичка истина, бива инкорпорирана као дио дијалектичког кретања ка истини базираној на концепцији друштвене правде.

Да би се практично показало шта, у ствари, значи ово Харвијево преумљење у географији биће урађена краћа анализа једног његовог става у вези односа између друштвених процеса и њихових просторних форми који, аутор сматра, представља срж и главни изазов који се поставља пред географску науку уопште.

Просторне форме је погрешно посматрати као мртве објекте унутар којих се одвијају друштвени процеси. Њих треба анализирати на начин да те форме “садрже” друштвене процесе

Harvey, based on this very relationship between the social movement and the scientific conceptual apparatus, divides theories into those that are critical and lead to change (revolutionary), those whose activity is aimed at maintaining the *status quo*, and those that are counter-revolutionary, which aim to a state of confusion, disorientation and general relativity is introduced into social sciences and reality.

– Conversion regarding the conception of truth

Harvey’s conception of the truth of a certain model of explaining reality is not based on the question of whether that model reflects reality. It does not imply only the concept of *adaequatio rei et intellectus*, but is primarily based on the idea of social justice. The truth of the positivist theory is only the initial phase of a truly relevant geographical theory and practice. According to, the results arrived at on the basis of the positivist procedure (Harvey, 1973) represent the initial identification of the problem. Where empirical positivism ends, geography, as a tool in the function of social justice and change, actually begins. Its truth is of a different nature than the truth of positivism. While the use of e.g. von Thünen’s theory shows the way of urban ghetto formation, Harvey (1973, pp. 138) believes that the goal of geography (science) should be “to remove the causes of ghetto formation and all negative consequences resulting from the ghettoization of marginalized social groups”. With the new conception of truth in geography, the previous, therefore positivist truth, is incorporated as part of the dialectical movement towards truth based on the conception of social justice.

In order to demonstrate what, in fact, this Harvey’s conversion means practically in geographical research, a short analysis of one of his statements regarding the relationship between social processes and their spatial forms will be done, which, it is argued, represents the core and the main challenge that is posed to geographical science in general.

Spatial forms are there seen not as inanimate objects within which the Introduction social process unfolds, but as things which “contain” social

на исти начин на који су друштвени процеси, у ствари, просторни. Проблем најбољег начина усклађивања међусобног прожимања и дјеловања друштвених процеса и просторних форми које се појављују усљед људске праксе јесте заправо „проблем саме људске праксе, а не проблем некакве стварности по себи“ (Harvey, 1973, стр. 11).

Интерпретацију наведеног текста потребно је започети анализом значења најдубљих, односно темељних категорија које, у ствари, усмјеравају или детерминишу смисао цијелог пасажа. Кључну категорију могуће је препознати по томе што она носи темељну онтолошку важност, без које није могуће замислити постојање било какве релације. У овом (као и у свим осталим случајевима) та је категорија просторност. Први корак јесте, дакле, покушај да се разоткрију њена различита значења. На тај начин ће, сматра Харви, многи проблеми који се појављују у разматрању односа просторних форми и друштвених процеса нестати (Harvey, 1973). Такође, овакав приступ подразумијева и укључивање осталих елемената наведеног преумљења, попут епистемолошко-дискурзивног, али и методолошког и верификационог. Онтолошка анализа концепције просторности наравно да подразумијева и категоријалну, а резултати те анализе неизбјежно упућују и на одабир адекватне методологије и, како ће се видјети, критеријума верификације.

Овдје није мјесто да се дају различите концепције просторности присутне кроз историју њиховог филозофског разматрања, али ће, у пар реченица, бити показано како различита тумачења усмјеравају комплетно истраживање у дијаметрално различитим правцима. То ће бити учињено преко анализе појма садржавања (односно бивања/у) које је и иначе, а и у самом цитату, означено као кључна функција просторности. У оквиру физикалне концепције апсолутне просторности (која кореспондира са нашим свакодневним поимањем појма простор) садржавање се разумијева аналогно начину на који некаква посуда садржи предмет – попут нпр. јабука у посуди. Темељна карактеристика ове онтологије јесте да је простор, заправо, празан

processes in the same manner that social processes are spatial processes in the same manner that social processes are spatial. How best to portray the interpenetration between social process and spatial form that arises out of human practice is “itself a problem for human practice to overcome rather than a problem which attaches to the properties of reality itself” (Harvey, 1973, pp. 11).

The interpretation of the mentioned text must be started by analyzing the meaning of the deepest, which is, fundamental categories that, in fact, direct or determine the meaning of the entire passage. The key category can be recognized by the fact that it carries fundamental ontological importance, without which it is impossible to imagine the existence of any relationship. In this (as in all other cases) that category is spatiality. The first step is, therefore, to try to unravel its various meanings. In this way, according to Harvey, many problems that appear in considering the relationship between spatial forms and social processes will disappear (Harvey, 1973). Also, this approach implies the inclusion of other elements of the aforementioned conversion, such as epistemological-discursive, but also methodological and verification. The ontological analysis of the conception of spatiality naturally also implies a categorical one, and the results of that analysis inevitably point to the selection of an adequate methodology and, as it will seen, verification criteria.

This is not the place to give different conceptions of spatiality present throughout the history of philosophy, but it will be shown in a few sentences how different interpretations direct the complete research in diametrically different directions. This will be done through the analysis of the concept of containing (that is, being/in), which is otherwise, and in the quote itself, marked as a key function of spatiality. Within the physical conception of absolute spatiality (which corresponds to our everyday understanding of the concept of space), content is understood analogously to the way a container holds an object – like, for example, an apple in a crate. The fundamental

односно хомоген и апсолутан. Другим ријечима, он се посматра као одријешен од релација са оним шта се у њему налази. Просторна анализа у оквиру ове концепције углавном подразумијева лоцирање одређеног географског „објекта” или процеса, различита мјерења у оквиру еуклидовске геометрије везана за форме објекта (димензије, удаљености, површине...). Према Harvey (1973) еуклидовска геометрија јесте веома битна и релевантна приликом репрезентације размјештаја објеката у физикалном простору. Она је „природна геометрија саобразна начинима на који функционишу инжињерство и грађевина” (Harvey, 1973, стр. 29). Међутим, важно је напоменути да се при томе ни форма објекта, а нити његова локација не стављају у функционалну зависност са другим елементима окружења (Трифуновић, 2020). Оваква онтологија простора приликом интерпретације друштвених процеса, у ствари, скрива социјалну природу просторности. Она је наизглед неутрална, тј. „мртва“ позадина друштвених кретања, прикривајући његову друштвену произведеност и утицаје које „садржавање“ у одређеном простору има на друштвене процесе.

Насупрот физикалној парадигми, у којој је простор нека врста транспарентног медија представљања објеката, појам садржавања може бити схваћен и тако да се простор интерпретира у каузално-системској вези са оним што садржава. Антички извори просторне мисли, на које се потребно враћати, упућују и на друго тумачење односа просторних форми и друштвених процеса чувајући битну разлику између физикално-локационог аспекта просторности ($\tau\acute{o}\upsilon$) и онтолошко-релационог ($\tau\acute{o}\pi\omicron\varsigma$) (Трифуновић, 2020). Ово друго значење односа садржаваоца и садржаног ($\tau\omicron\pi\omicron\varsigma$) изражено је преко Аристотеловог термина $\pi\epsilon\rho\iota\epsilon\chi\epsilon\upsilon$ (Trifunović, 2020), што би у преводу означавало својство садржаваоца да својим дјеловањем омогућава садржаном његову функционалну активност, односно омогућава његово постојање, одвијање и манифестацију. Садржавање на начин топоса, дакле није ограничено само на некакво просто физикално садржавање, него је мишљено онтолошки. Оно се односи на све оно што постојање садржава-

characteristic of this ontology is that space is, in fact, empty, homogeneous and absolute. In other words, space is seen as freed from relations with what is in it. Spatial analysis within this concept mainly involves locating a specific geographical “object” or process, various measurements within Euclidean geometry related to object forms (dimensions, distances, surfaces...). According to Harvey (1973) Euclidean geometry is very important and relevant when representing the arrangement of objects in physical space. It is a “natural geometry consistent with the ways in which engineering and construction work” (Harvey, 1973, pp. 29). However, it is important to note that neither the form of the object nor its location are placed in functional dependence with other elements of the environment (Трифуновић, 2020). Such an ontology of space when interpreting social processes, in fact, hides the social nature of spatiality. It is apparently neutral, i.e. a “dead” background of social movements, concealing its social production and the effects that its “containment” in a certain space has on social processes.

Contrary to the physical paradigm, in which space is a kind of transparent medium for the representation of objects, the concept of containing can also be understood so that space is interpreted in a causal-systemic connection with what it contains. Ancient sources of spatial thought, which need to be returned to, point to another interpretation of the relationship between spatial forms and social processes, preserving the essential difference between the physical-locational aspect of spatiality ($\tau\omicron\upsilon$) and the ontological-relational ($\tau\acute{o}\pi\omicron\varsigma$) (Трифуновић, 2020). This second meaning of the relationship between the container and the contained ($\tau\omicron\pi\omicron\varsigma$) is expressed through Aristotle’s term $\pi\epsilon\rho\iota\epsilon\chi\epsilon\upsilon$ (Trifunović, 2020), which in translation would mean the characteristic of the container that through its action enables the contained its functional activity, i.e. enables its existence, unfolding and manifestation. Topological

ног захтијева или доноси са собом (Трифуновић, 2020). Према томе, да би се одговорило на питање одређене просторне форме неког друштвеног процеса, нужно је разматрати тај друштвени процес у цјелини. Свака дјелатност која је просторна има неколико аспеката. Она, између осталог, укључује у себе захтјев да се изврши одређена конструкција тзв. материјалних објеката, планира и направи њихов просторни распоред, те за то служи наведена физикална концепција просторности. Међутим, шта је са различитим друштвеним односима, значењима, смислом? Која врста просторности њих садржава? Како се она показује? Харвијев одговор на ова питања води преко анализе урбаних цјелина, односно архитектурних елемената, при чему се разликује физикално-материјални аспект од симболичког или значењског аспекта просторности (Harvey, 1973).

Сваки архитектонски или просторно-урбанистички захват носи са собом и одређени концепт, одређену идеју, односно поруку која долази са визуелним идентитетом објекта, начином конфигурације, распоредом, бојама, материјалима. Другим ријечима, просторност схваћена на начин топоса, поред осталог, садржава и симболичке, односно значењске елементе на којима, заправо, почива култура.

Разумјети просторну форму, дати њену евалуацију, за Харвија, значи разумјети креативна значења која су јој инхерентна, а посебно њену карактеристику медијалности, односно способност да преноси различита симболичка значења којима је могуће манипулисати. Због тога друштвена просторност „садржава“ на сасвим другачији начин. Она је „комплексна, хетерогена можда чак и диконтинуална и за сигурно другачија од физикалног простора у којем планери и инжињери уобичајено дјелују“ (Harvey, 1973, стр. 34).

Овакав приступ, наравно, подразумијева и једну другу врсту методолошко-истраживачког апарата, него што је то случај кад се ради о истраживању у оквиру садржавања из визуелне физикалне концепције просторности.

Географија, дакле, мора постати нека врста интерпретационе теорије, односно хермене-

containing, therefore, is not limited only by the physical aspect, but is meant essentially. It refers to everything that the existence of the contained requires or brings with it (Трифуновић, 2020). Therefore, in order to answer the question of a specific spatial form of a social process, it is necessary to consider that social process as a whole. Every activity that is spatial has several aspects, i.e. includes the requirement to carry out a specific construction of so-called material objects, plan and make their spatial layout, etc. and that is what the mentioned physical conception of spatiality serves us. However, what about different social relations and meanings? What kind of spatiality does it contain? How does it show? Harvey's answer to these questions leads through the analysis of urban units, that is, architectural elements, whereby the physical-material aspect differs from the symbolic meaning aspect of spatiality (Harvey, 1973).

Every architectural or spatial-urban intervention carries with it a certain concept, a certain idea, that is, a message that comes with the visual identity of the object, the type of configuration, layout, colors, materials. In other words, spatiality, understood in the manner of a topos, also contains symbolic, that is, the meaningful elements on which, in fact, culture rests.

To understand the spatial form, to give its evaluation, for Harvey, means to understand the creative meanings that are inherent in it, and especially its characteristic of medi-ality, that is, the ability to convey different symbolic meanings that can be manipulated. Therefore, social spatiality “contains” in a completely different way. It is “complex, heterogeneous, perhaps even discontinuous, and certainly different from the physical space in which planners and engineers usually operate” (Harvey, 1973, pp. 34).

This approach, of course, implies a different type of methodological-research apparatus than research with the view of the physical conception of spatiality.

Therefore, geography must become a kind of interpretative theory, that is, hermeneutics

утике простора. Она треба истраживати симболичку страну просторних форми, налазити обрасце реаговања појединих друштвених група на одређена значења које просторне форме инхерентно посједују. Под утицајем Харвија дошло је до развоја методологије истраживања утицаја просторног симболизма на људски живот и рад (Castree, 2007).

Међутим, уколико се изврши повратак на концепцију садржавања чији је онтолошки карактер означен термином *топос* и уколико се направи синтеза са Харвијевим тумачењима друштвене просторности, онда се легитимно може закључити да друштвена активност (хетерогена природа фактора и улога појединих друштвених група) може различито утицати на карактеристике тог садржавања. То отвара питање критеријума верификације појединих врста просторног садржавања, те начина на који се може управљати процесима који одређују карактер садржавања. Преумљење у вези питања истинитости Харвију омогућава да утврди тај критеријум преко појма друштвене правде (Harvey, 1973), а посредно да дође и до критеријума квалитативног разликовања теорија које се баве односом просторних форми и друштвених процеса на оне које су револуционарне, које одржавају *status quo* и на контрареволуционарне теорије.

ЗАКЉУЧАК

Балтиморско преумљење Дејвида Харвија и његов значај у науци могуће је сагледати и према величини „еха“ који се створио као реакција на његове радове (и обимом научне продукције која је потом настала), посебно на књигу *Social Justice and the City* (1973). Харви је овом књигом географију увео у ред кључних друштвених наука без које тзв. просторни окрет (енгл. *spatial turn*) осамдесетих година прошлог вијека, као још увијек доминантна парадигма друштвених и хуманистичких наука, не би био могућ. Посебно је битна критичка димензија тог преокрета помоћу којег се, иза вела наводне вриједносне неутралности квантитивно-позитивистичког приступа, показала и тамна страна

of space. It should explore the symbolic side of spatial forms, find patterns of reaction of certain social groups to specific meanings that spatial forms inherently possess. Under the influence of Harvey, there was a development of the research methodology of the influence of spatial symbolism on human life and work (Castree, 2007).

If a return is made to conception of containing, whose ontological character is denoted by the term *topos*, and if a synthesis with Harvey's interpretations of social spatiality has been done, then it can be legitimately concluded that social activity (heterogeneous nature of factors and the role of certain social groups) can differently affect the characteristics of that containing. This raises the question of criteria for verification of certain types of spatial containing, and the way in which the processes that determine the character of containing can be managed. Verificational conversion allows Harvey to determine that criterion through the concept of social justice (Harvey, 1973) and indirectly to arrive at a criterion for qualitatively distinguishing theories that deal with the relationship between spatial forms and social processes into: those that are revolutionary, those that maintain the *status quo* and those that are counter-revolutionary.

CONCLUSION

David Harvey's Baltimore conversion and his importance in science can be seen by the size of the "echo" that was created as a reaction to his works (and the volume of scientific production that followed), especially to his book *Social Justice and the City* (1973). With this book, Harvey introduced geography to the ranks of key social sciences, without which the so-called the spatial turn of the 1980s, as the still dominant paradigm of social sciences and humanities, would not have been possible. Especially important is the critical dimension of that reversal, through which, behind the veil of the supposed value neutrality of the quantitative-positivist approach, the dark side

повезаности просторности, моћи и експлоатације. Ма колико Харвијева промјена парадигме била комплексна, ма колико је она лутала, њен је извор веома једноставан и може се свести на питање смисла научног ангажмана. Оно револуционарно код Харвија јесте управо то што је питање друштвене правде постало кључно питање, како теоријско-методолошког, тако и практичног дјеловања. Из тог центра развила се и онда и одређена епистемологија коју бисмо могли назвати епистемологијом брижности базиране на еманципацијском интересу за друштво у цјелини. На овај начин географска наука, заправо, доживљава своје теоријско и практично (не и методолошко) заокружење бивајући извучена, како из вриједносног вакуума у који је запала, тако и из лавиринта различитих теоријских сабласти које су њену научност и друштвену релевантност доводиле у питање.

То је заправо темељни резултат „балтиморског“ преумљења и критичке географије Дејвида Харвија.

of the connection between spatiality, power and exploitation was revealed. No matter how complex Harvey's paradigm shift was, no matter how wandering it was, its source is very simple and can be reduced to the question of the meaning of scientific engagement. What is revolutionary about Harvey is precisely that the issue of social justice has become a key issue, both theoretical and methodological, as well as practical. From that center, a certain epistemology developed, which we could call the epistemology of care based on the emancipatory interest in society as a whole. In this way, geographical science actually experiences its theoretical and practical (not methodological) integrity, being pulled out both from the value vacuum into which it fell, and from the labyrinth of various theoretical specters that questioned its scientificity and social relevance.

It is actually a fundamental result of the "Baltimore" conversion and critical geography of David Harvey.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- ANON. (1967). National Advisory Commission on Civil Disorders. *Report*. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/national-advisory-commission-civil-disorders-report>
- Berkhof, L. (1939). *Manual of Christian Doctrine*. Eerdmans Publishing Company.
- Carew, J. (2019). Hegel's Phenomenology: On the Logical Structure of Human Experience. *Open Philosophy*, 2(1), 462–479. <https://doi.org/10.1515/opphil-2019-0033>
- Castree, N. (2007). David Harvey: Marxism, Capitalism and the Geographical Imagination. *New Political Economy*, 12(1), 97–115. <https://doi.org/10.1080/13563460601068859>
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and Human Interests*. Beacon Press.
- Harvey, D. (2022). Reflection on an academic life. *Human Geography*, 15(1), 14–24. <https://doi.org/10.1177/19427786211046291>
- Harvey, D. (1969). *Explanation in Geography*. Edward Arnold.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Basil Blackwell.
- Harvey, D. (2001). *Spaces of capital: Towards critical geography*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203821695>
- Lampe, G. W. H. (1961). *A Patristic Greek lexicon*. Clarendon. Oxford.
- Schaefer, F. K. (1953). Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination. *Annals of the Association of American Geographers*, 43(3), 226–249. <https://doi.org/10.2307/2560876>
- Soffer, G. (1990). Phenomenology and Scientific Realism: Husserl's Critique of Galileo. *The Review of Metaphysics*, 44(1), 67–94.
- Sremac, S. (2008). Protestant conversion and Orthodox "preumljenje": Influence of conversion / "preumljenje" On Changes in Personality. *Evangelical Journal of Theology*, 2(2), 283–296.
- Trifunović, M. (2020). Definition of Spatial Thinking. From Concepts to Conceptions. *Гласник/*

Herald, 24, 77–89. <https://doi.org/10.7251/HER2024077T>

Трифунувић, М. (2020). *Просторно мишљење у геонаукама – основне концепције, модели психокогнитивног развоја и методологија истраживања*. Географско друштво Републике Српске.

Трифунувић, М., & Гњато, Р. (2018). Обществена географија између идејним, идеолошким и практичким захтевима. *Вестник Асоцијације руских географова-обществоведова (АРГО)*, 7, 80–90.